

Árpolitika és szociálpolitika

ELŐADTA LAKY DEZSŐ

Az árpolitikának egyéb – inkább a termelési, valamint a fogyasztási politikát illető – kérdésein kívül azokat a kérdéseit is centrálisaknak kell tekintenünk, amelyek a szociálpolitikával függenek össze.

Először a szociálpolitikáról ejtek néhány szót, hogy azután meg tudjam világítani a sajátlagos értelemben vett szociálpolitikának az árpolitikával kiterebélyesedett ágazatát.

Szociálpolitikán a kapitalista gazdálkodás korszakában – amelyben Magyarország még ma is él – a gazdaságpolitikának azt az ágát szokták érteni, amely elsősorban a különböző társadalmi osztályok egyensúlyát igyekszik a rendelkezésre álló eszközök keretében biztosítani.

Amikor a szociálpolitika a kapitalista termelési rend korszakából kibontakozott s egyre szélesebb körre nőtt, mindjobban előtérbe került az az iránya, mely főképen a munkásosztály érdekeit viselte a szívéen.

Azonban az a szociálpolitika, amelyet én az árpolitikán keresztül igyekszem szolgáltatni s minél hatályosabban jogaihoz juttatni, minden kétséget kizáróan nem csupán a munkásosztálynak, nem csupán a dolgozóknak – akár ipari, akár mezőgazdasági, vagy más egyéb gazdasági ágak keretébe tartoznak – érdekeit tartja szem előtt, hanem mindazoknak a gazdasági gyengébb rétegeknek érdekeit is, akik a mai termelési rend mellett rászorulnak arra, hogy a segítség számukra a gazdaságpolitika oldaláról biztosítsák.

Hogy és mint van mód beavatkozni az árpolitika vonalán abba a hatalmas komplexusba, amit a szociálpolitika jelent; hogy és miképen van lehetősége személy szerint az árkormánybiztosnak ebben az irányban olyan hasznos munkát kifejteni, amelyen át a különböző társadalmi rétegek között való súrlódásokat, ellentéteket egyengeti, s ily módon a közboldogulás útjait is hatályosan elősegíti?

Egy mondatban kifejezve: az árpolitika a gazdaságpolitikának az a része, amelynek segítségével az árak intézésébe az államhatalom, vagy az a közület, amely ezzel a jogkörrel szintén felruházttatik, az árak szabályozásába bele tud nyúlani.

Ne gondoljuk egy pillanatig sem azt, hogy az árpolitika ebben a vonatkozásban valami új keletű dolog, amelyre a múltban példa nem volt, s azt sem, hogy a belőle fakadó intézkedésekkel a múltban nem találkozhattunk.

Amikor a modern közzgazdasági rend még ki sem alakult, messze sok száz évvel ezelőtt, abban a korszakban, amelynek gazdasági életét a városgazdaság jellemezte, a városgazdaság szabályozásaiban sokfelé találkozik a kutató utólag olyan rendelkezésekkel, amelyek a modern értelemben vett hatósági árszabályozásnak nemcsak előhírnökei, hanem sokszor tényleges megvalósítói voltak.

Amikor a városgazdaság kiélte az idejét, s következett a területi gazdaság korszaka, majd pedig kialakultak a nemzetgazdaságok, s a XVIII. század közepe óta a klasszikus közgazdasági iskola a gazdasági szabadelvűséget tette a gazdasági élet egyik alapvető fundamentumává, a XIX. századba átlépett közgazdaság idején természetesen idegenszerűén hangzott volna olyan rendelkezés, amely az irányított árpolitika jellegét vette volna magára, s amely ilyformán az árak szabályozásába határozott külső kényszerítő erővel nyúlt volna bele.

Ez a rendszer azt mondta, hogy a verseny fogja majd az árakat úgy szabályozni, hogy azok legjobban alakuljanak a közösség számára.

A rendszert sokan támadták, különösen a múlt század második fele óta.

Az a hatalmas világesemény, amelyről világháború néven fog megemlékezni mindenkor a történelem, meggyőzte sok állam kormányzatát arról, hogy nem lehet teljes mértékben a javak cseréjét a versenyre bízni, hanem szükség van arra, hogy valamilyen formában hatósági kéz avatkozzék bele az árak alakulásába – legalább azoknál az áruk-nál, amelyek árának változása a közönség széles rétegeinek létérdekeit érinti, vagy azoknál, amelyek a nemzetvédelem érdekében elengedhetetlenül fontosak.

Ez okozta azt, hogy a világháború folyamán nem csupán nálunk, hanem minden egyes államban, amely a világháború miatt kényszergazdálkodást vezetett be gazdasági életébe, rendre találkozunk olyan intézkedésekkel, melyek a mai legmodernebb időkben képviselt árpolitikának voltak eszközei.

De ugyanezt az irányt még nagyobb mértékben szinte kierőszakolta a gazdasági élet fejlődésének az a folyamata, amelyet észlelhettünk már a XX. század felé eső években s méginkább a századforduló után, amikor az egykor oly szépen megálmodott szabadverseny helyett a gazdasági élet terén működő erők mindinkább kartelszerű megállapodásokat létesítettek, s ezek a kartelek bizony nem mindenkor az egész nemzetgazdaság érdekeit tartották szem előtt, mintsem inkább a kartelek sajátlagos érdekeit. Ilyen formán századunk eleje nagy iskola volt abban a tekintetben, hogy bizonyos árpolitikai munkásság bontakozzék ki a háború után. Érthető volt ez, mert egyfelől a kartellálás még nagyobb méreteket öltött, semmint a háború előtt, másfelől pedig a gazdasági élet most már sokkal elevenebben érzett hullámmozgása is szükségessé tette azt, hogy kiegyenlítés történjék e hullámmozgás érdességében különösen akkor, amikor a világválság 1929. augusztusában a new-yorki tőzsdepánikkal elindult hódító útjára, s útjában 1931-ben Magyarországot is elérte. Látható jele megérkezésének az emlékezetes bankzárlat volt. Most szükségessé vált, hogy a hatóság éberebb figyelemmel vegye kézbe az árak alakulásának ellenőrzését, sőt esetleg a köz érdekében igyekezék azt irányítani is.

Mindenféle gazdaságpolitikai intézkedésnek meg van a fejlődésvonala. Megvan tehát a most érintett fejlődésnek is az állomása. Nem azonnal bontakozik ki teljeségében egy épület, amely később azután szilárdan áll a gazdasági élet rengetegében. Az árpolitika esetében is így történt. Első lépésként 1932-ben két kitűnő szakembert bizott meg a kormány az árkérdés tanulmányozásával. Jeles munkát végeztek. 1933 tavaszán létesítették az Árelemző Bizottságot. 1936-ban ez a bizottság szélesebb jogkörrel ruháztatott fel. Mindez azt mutatta, hogy erősen közeleg az idő olyan elhatározás felé, amikor a pusztá szemlélődés, elemzés, tanácsadás helyett olyan intézmény fog működni Magyarországon is, amely az árkérdést jobban kézbe kapja, igyekszik

a kérdés minden egyes részletét gondosan mérlegelni s helyes megoldás felé vinni ezt a roppant nagyjelentőségű problémát.

1938 tavaszán tette meg a kormányzat az árpolitika eddigi fejlődéstörténetének legfontosabb lépését: kinevezték az árelenőrzés országos kormánybiztosát s egyidejűleg széles jogkört biztosítottak számára.

Az árkormánybiztos jogkörét más előadó fogja a tanfolyam keretében kifejteni. Én csak arra hivatkozom, hogy az árkormánybiztosnak joga van pl. megállapítani bizonyos áruk maximális vagy tájékoztató árát, az állam vagy állami üzemük közszállításainál megszabhatja a fizetendő összegeket stb.

Hogy az árkormánybiztos által ellenőrzött áruk tágabb értelemben értetnek, s a tulajdonképeni forgalomba jutó árukon kívül az ipari munka és hasonló szolgáltatások díjainak vizsgálata is lehetővé vált, bizonyítja, hogy az idők megérlelték a kérdést s hogy a gondolatnak rendkívüli jelentősége lett a magyar gazdasági politikában.

Nem volna értelme hosszabban beszélni arról, hogyan végzi az árkormánybiztos munkáját.

Ha csupán arról szólok, hogy az árkormánybiztos döntései mindenkor a létező viszonyok legmesszebbmenő feltárása, az összes körülmények mérlegelése után történnek meg, máris rámutattam arra, hogy merőben a zöldsztalnál folyó tárgyalgatások helyébe olyan kutató munka iktatódott be e fontos gazdaságpolitikai kérdés intézésébe, melyhez hasonló régebben Magyarországon nem fordult elő.

Ma már, amikor csaknem 11 hónap tapasztalataira támaszkodva tudok magammal szemben is kritikát gyakorolni, az új intézmény működéséről szólva, nyugodt lelkiismerettel látom az Árkormánybiztosság megszervezésével kapcsolatban olyan munkakör kialakulását Magyarországon, amilyen bár régen érzett szükséglet volt, de amelynek kielégítésére előbb nem nyílt alkalom.

A magyar hitelélet azokat a megrázkódtatásokat, amelyek már a világháború alatt, majd azt követőleg, később pedig az 1931-ben elindult válság alatt érték, jórészt azzal tudta rugalmasan kiállni, mert a Pénzügyi Központ formájában a magyar törvényhozás még a háború első éveiben olyan intézményt hívott életre, mely ellenőrizte a hitelintézeteket, ahol baj volt segítségül sietett és munkásságával az egész magyar közgazdaságot fenyegethető összeomlásokat meg tudta gátolni.

Az árkormánybiztos munkája az ipar terén sok rokonvonást mutat fel a Pénzügyi Központ munkájával a hitelélet terén és bizonyos tekintetben ipari revíziós munkának is fogandó fel.

A napirendre kerülő árvizsgálatoknál, vagy ármegállapításoknál érdekelt vállalatok – és pedig ugyanazt az árut termelő, összes jelentős vállalatoknak – rentabilitását is megvizsgáljuk s mivel soha sem megyünk túl intézkedéseinkben azon a mértéken, amelyen túl már hátrányosan érintetnék a rentabilitás, valóságban az ipar termelési érdekeit is védjük.

De abban a pillanatban, amikor ezt a kérdést érintettem – hogy tudniillik az ipari termelés jövedelmezőségén át az ipar tevékenységének egyik legfőbb kérdésével is foglalkoznom kell – a valóságban ott járok már, annál a gondolkörnél, amelyet illetően szeretnék valamivel bővebb információval szolgálni: azaz az árelenőrzés, az árpolitika szociálpolitikai vonatkozásainál. Mert minden néven nevezendő árbefolyásolás, ármaximálás stb. határozottan összefügg mindazoknak az érdekével, akik akár közvetlenül résztvesznek az illető cikk termelésében, akár pedig mint egyéb termelési ágazatok

dolgozó rétegei – vagy akár mint egyéb fogyasztók – jutnak drágábban vagy olcsóbban olyan cikkekhez, amely életfenntartásukhoz, vagy munkájuk viteléhez szükségesek.

Nyilvánvaló, hogy az árpolitikának minden cselekvésében elsőrendű célkitűzése az, hogy biztosítani tudja az egy jövedelmi egységért vásárolható áruknak, jószágoknak ugyanazt, vagy lehetőséghez képest még nagyobb mennyiségét.

Más szóval: a cél az általános árszínvonal megóvása, az emelkedések lehető kiküszöbölése, sőt ha arra mód nyílik, az általános árszínvonalnak alacsonyabb szintre való beállítása, megfelelő okos gazdaságpolitikai eszközök latbavetésével.

Mit jelent az, hogyha az általános árszínvonal mozdulatlan marad? Azt jelenti, hogy dolgozó munkás munkabéréért ugyanannyi jószágot tud venni, mint korábban. Ha pedig le tudjuk szorítani az árszínvonalat: többet tud vásárolni.

Amikor az Árkormánybiztosság a múlt év kora tavaszán felállított, egy sereg olyan mozgatóerő jelentkezett Magyarország gazdasági életében, amelyek beavatkozás nélkül az árszínvonal emelkedését, sőt esetleg igen nagy mértékben való emelkedését okozhatták volna.

Ezek az erők élénken figyelmeztették az államot arra, hogy résen kell lennie.

Nem kétséges, hogy ezek az erők a szeptemberi és az azt követő események folytán még élesebben mutatkoztak és ha valaha, úgy a múlt év második felében és késő őszen ugyancsak helyén kellett lennie az árpolitikának, hogy azok a jelenségek, amelyek elindíthaták volna az árszínvonal számottevő megmozdulását, tényleg azt a vészes következményt ne váltsák ki, amelyet legkatasztrofálisabb formájában infláció néven oly jól ismerünk a háborús, valamint a háborút követő esztendőkből.

Ismeretes, hogy a múlt év tavaszán Magyarország közgazdasága 5 esztendőn át esedékes behajtásra egymilliárdos terhet vállalt, amelyet részben beruházási hozzájárulás címén, részben pedig kölcsönök formájában kellett előteremteni.

De bármilyen forrásból is kívánta és kívánja a magyar állam ezeket a lét és biztonság szempontjából annyira fontos szerepre hivatott tőkéket megszerezni, bizonyos, hogy ezen a réven, illetőleg a kiadott közmunkák és közszállítások folytán a gazdasági életbe hatalmas pénzüsszegek jutottak, a munkások többet kerestek s vásárolóképesebbekké váltak.

Ennek a megnövekedett vásárlóképeségnek a hatását abban az irányban éreztetni, hogy a régi árakon több jószágot lehessen vásárolni, volt az egyik kötelessége az árellenőrzés országos kormánybiztosának akkor, amikor sereg olyan szociálpolitikai intézkedéssel állott szemben, amelyek az árakat inkább felfelé mozgatták volna, sem mint lefelé.

Szükség volt és van ma is arra, hogy minimális munkabérek állapíttassanak meg azokban az iparokban, amelyekben a munkásság szinte éhbérért dolgozott.

Fontos szociálpolitikai megfontolások vetették meg az ágyát a családi munkabérek rendszerének s a 44 órás, illetőleg az iparban 48 órás munkahétnek.

De nyilvánvaló, hogy az ipari termelés vonalában ezek az intézkedések költség-elemek formájában mutatkoztak, s hogy fontos cikkek kalkulációjában a sokszor döntő tétel, a munkabérek tétele emelkedett.

Ha az árpolitika nem áll őrt: ezeknek a szociálpolitikai intézkedéseknek a hatása magasabb árak formájában mutatkozott volna, s így egyfelől a magasabb munkabérekhez jutott munkásság elvesztette volna több keresményét, másfelől pedig egyéb tekintetben a pénzérték lerontásával gyakorolt volna súlyos hatást.

Ha összevetjük a magyar nagykereskedelmi index múlt évi tavaszi adatait a legújabb időkével, megnyugvással vehetjük észre azt, hogy a beruházási hozzájárulás, a kölcsönök s az új meg új szociálpolitikai intézkedések ellenére az index a valóságban csökkent. De csökkent a létfenntartási index is, ami azt mutatja, hogy az árellenőrzés, mint az árpolitika legkiemelkedőbb eszköze, el tudta érni egyik leglényegesebb célját: ugyanakkor, amikor a bankjegyforgalom sokszáz millió pengővel emelkedett: a fogyasztó pénzéért még valamivel több jószágot tudott vásárolni, mint kisebb bankjegyforgalom mellett.

Nézzük meg röviden, melyek azok a legfőbb kapcsolatok, amelyek az árpolitika és szociálpolitika között legvilágosabban szembeötlenek.

Talán célszerű, ha távirati stílusban felsorolok néhány olyan intézkedést, amelyek munkásságomhoz fűződnek, így világitandó meg a gazdaságpolitika e két fontos ágazatának összefüggését.

A legkiemelkedőbb intézkedéseim közül valók a legutóbb elmúlt egy esztendő folyamán a kenyérráknak országszerte való stabilizálása, – sok helyen azok leszorítása; a cukoráraknak globálisan 20%-kai való letörése; a petroleum árának a régivel szemben 16%-kal történt csökkentése; a mezőgazdasági vaseszközök 20%-os leszállítása. A példákat hosszan tudnám folytatni, hiszen szakadatlanul, újra meg újra egymásba kapcsolódva történnek azok az intézkedések, amelyeknek hasonló az eredménye.

Ki vitathatná azt, hogy a kenyérrák csökkentése főként a városi lakosságra nézve szociálpolitikai intézkedés volt. Akkor, amikor a kenyérrák szabályozásával az árpolitika kilogrammonként 2-4 filléres csökkentést hajtott végre, Budapest fogyasztóit kb. 2.000.000 pengő többletkiadástól mentesítette.

Ha látszólag kicsi összeg is két fillér az egyénnél, óriási összeggé válik az, ha egy esztendőre és az összességre számítjuk át. Eljárásunkban mégis vigyázni kellett arra, hogy az árcsökkentés a termelőket, adott esetben a sütőipart, ne veszélyeztesse. A sütőipar szociálpolitikai érdekét éppen annyira figyelembe vettük, mint ahogyan ügyeltünk a fogyasztói érdekek istápolására is. Más szóval: itt is, mint mindenütt csak a társadalmilag jogosulatlanak látszó jövedelemszerzésnek állottunk ellen.

Ne méltóztassanak azt gondolni, hogy a kenyérrárprobléma könnyű volt s 1-2 vagy akár 100 sütőipari üzem kalkulációjának áttekintésével elintézhettük.

Ez a kérdés a legmesszebbmenően összefügg az ipar, s azon át a mezőgazdaság egyik nagyon jelentős problémájával: a malomkérdéssel; a kereskedelmi, valamint a vegyes őrlésű és vámörülő malmok problémájával.

Amikor az árpolitika akár országos, akár helyi kenyérrákat állapít meg, a kapcsolatos körülményeket is mérlegelni kell, s mérlegelni kell azt is, hogy az államnak módja van-e vagy sem leszállítani vagy eltörölni a sokat vitatott őrlési adót. Ez tudniillik a legfőbb oka annak, hogy az aránylag olcsó búza, amikor lisztté őrlik, már magas lisztáron jön ki a malmokból.

Az őrlési adó kérdése és sok más adó kérdése is lépten-nyomon beleszövődik az árpolitika eljárásaiba. A költségvetési probléma az állami alkalmazottak szociálpolitikájával fonódik össze és azok érdekeit védi. Merőben hibás, rossz úton járna az árkontroll, ha ezt a szempontot figyelmen kívül hagyná.

Hogy adandó esetben milyen mértékben van meg – s meg kell, hogy legyen – az árpolitikában a határozott férfias jellemvonás, amely akadályoktól vissza nem riadva tesz intézkedéseket olyan vonatkozásokban, amelyek generációkon keresztül érintet-

lenek voltak, arra a legjobb példa az az eredmény, amelyet az árkormánybiztos javaslatára a magyar királyi kormány a múlt év novemberében a cukorkérdés szabályozásával elért.

A cukorkérdés a fogyasztók szempontjain túl részben termelői (cukorrépatermelők), részben ipari (cukorgyárak), de nem utolsósorban állampénzügyi kérdés is, mert a magyar adórendszer által a bevételek számottevő része az az ötféle adó, amely a cukortermékek árában foglaltatik.

Nem volt tehát elegendő csupán mintegy rajtaütésszerűen valamennyi cukorgyár adatait feltárnunk és behatolni olyan szentélyekbe, amelyekbe eddig soha hatóság be nem tekinthetett. A hadállások teljes feltárása után rá kellett mutatnunk arra, hogy a kincstár a cukorárak leszállítása mellett sem szenved károsodást, mert a cukorfogyasztás fokozódása ki fogja egyenlíteni a látszólag kieső bevételeket.

A legutóbbi két hónap cukorfogyasztására vonatkozó adatok világosan mutatják, hogy a kincstár valóban nem károsodott akkor, amikor az ország lakossága egészének, de kiváltképpen a szegényebb, arra ráutalt és gyengébb fizikumú lakosság egészségének ügyét szolgáltuk azzal, hogy az életfenntartás szempontjából annyira fontos cukrot olcsóbbá tettük: a fogyasztás megnövekedésével az állam kisebb adótétel mellett is megtalálta számítását.

Talán nincs messze az idő, amikor a kormány javasolni fogja a cukor árának további leszállítását s így még inkább lehetővé váljék ennek a fontos élelmezési cikknek mindenki által való nagyobb tömegű fogyasztása.

A széles néprétegek megélhetése szempontjából volt döntő az az eredmény is, amelyet újévi ajándékképpen tudtam január i-ére Magyarország főképpen vidéki közönségének nyújtani: a petróleum árának, már a múlt év folyamán történt másfélpengős csökkentésén túl újabb 4 P-s csökkentésével. A petróleum ciszterna-ára, amely az 1938-as évben 36.5 P volt, 31 P-re csökkent, ami azt is jelenti, hogy a 38-40 filléres literenkénti ár 30-32 fillérre esett.

A városban lakó közönség nem nézheti ezt a kérdést abból a szempontból, hogy maga alig vagy csak nagyon ritkán használ petróleumot világításra. Arra kell gondolni, hogy a falusi lakosság megélhetésének egyik nagyon sérelmezett pontja volt a petróleum magas ára, amely ár nincs arányban azoknak a cikkeknek árával, amelyeket a falusi lakosság hoz forgalomba.

Abban a – mondhatnám – nagy háborúban, amelyet a földmivelésügyi minisztériummal és az Országos Mezőgazdasági Kamarával karöltve a falusi lakosság szükségletének kielégítésére mindig szükséges javak árának csökkentése érdekében végzek igen fontos eredmény volt a petróleum árának kisebbitése. Nem hiú remény, hogy kis falusi háztartásokban – ahol eddig is szívesen világítottak volna, ha lett volna rá módjuk – este világosság gyúlhat ki olyan ablakokban is, ahol korábban este csak sötétség volt.

Ugyanezt a célt – az ország szempontjából oly nagyjelentőségű falusi lakosság megélhetésének könnyítését – szolgálta munkásságomnak az a része, amelyről február hó folyamán tájékoztattam a nyilvánosságot. Ez az egyszerű mezőgazdasági termelési eszközöknek az érdekelt ipari vállalatokkal egyetértőleg végrehajtott jelentős, mintegy 20%-kai való árcsökkentését célozta. Azok a cikkek lettek olcsóbbak, amelyek a mindennapi munka s a termelés érdekében nem nélkülözhetők mezőgazdasági üzemekben; az ásók, a kapák, a villák, az ekék, az eke vasak, a láncok stb.

E már megvalósult gondolat végén azonban még más messzemenő egyéb tervek is húzódtak meg, amelyek kiérlelésére talán módot nyújt az idei tavasz, vagy a nyár^ amikor olyan akadályokat tudunk elhárítani, amelyek látszólag még eddig ellenálltak az árpolitika célkitűzéseinek. Az előmunkálatok ebben az irányban is már megindultak.

Az árpolitika szociálpolitikai vonatkozásainak kifejtését aligha tudnám jól zárni, ha nem mutatnék rá arra, hogy ez év februárjának végén befejeztem azokat a tárgyalásokat is, amelyek eredményeképpen a textilgyárak vállalkoztak arra, hogy a falusi lakosság felruházásra szolgáló textilárukat az eddig érvényes árnál 20, sőt egyes esetekben 30%-kal olcsóbban bocsájtsák megfelelő mennyiségben rendelkezésre.

Rengeteg olyan kérdés van még, amely az árpolitika gondolkörébe tartozik s amelyek szociálpolitikai vonatkozásai kézenfekvők.

De ha ezzel a rövid előadással el tudtam érni azt, hogy bizonyos képet adtam annak az intézménynek a munkásságáról, melynek közigazgatását holnap helyettesem fogja ismertetni, s rá tudtam a figyelmet terelni arra, hogy ennek az intézménynek egyedül való célja és gondolata az, hogy Magyarország népességének egyetemes jólétét minél hatékonyabban szolgálja – előadásom nem volt célját tévesztett.